

Sygn. akt III UK 50/06

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 5 lipca 2006 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Kazimierz Jaśkowski (przewodniczący)

SSN Jerzy Kwaśniewski

SSA Jolanta Strusińska-Żukowska (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania T.K.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L.
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 5 lipca 2006 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w L.
z dnia 8 listopada 2005 r., sygn. akt III AUa/04,

**uchyla zaskarżony wyrok i zmienia wyrok Sądu Okręgowego -
Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L. z dnia 28
października 2004 r., sygn. akt VIII U .../03 w ten sposób, że
oddala odwołanie.**

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy – Sąd Ubezpieczeń Społecznych w L. wyrokiem z dnia 28 października 2004 r. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w L. z dnia 31 października 2002 r. w ten sposób, że przyznał T. K. prawo do emerytury od dnia 1 października 2002 r.

Sąd ten ustalił, że odwołujący, urodzony 8 września 1942 r., złożył w dniu 1 października 2002 r. wniosek o emeryturę. Z dokumentacji załączonej do wniosku wynikało, że legitymuje się okresem zatrudnienia w łącznym rozmiarze 41 lat, 3 miesięcy i 29 dni, przy czym przez 8 lat, 5 miesięcy i 10 dni wykonywał pracę w szczególnych warunkach, a przez 8 lat, 11 miesięcy i 29 dni pracę w szczególnym charakterze, tj. nauczycielską.

Sąd Okręgowy wskazał, że zgodnie z art. 32 ust. 1 i ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.), ubezpieczonemu urodzonemu przed dniem 1 stycznia 1949 r., będącemu pracownikiem zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przysługuje emerytura w wieku niższym niż powszechnie wymagany. Wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na jakich emerytura przysługuje, ustala się zaś na podstawie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego dla pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). Stosownie do treści § 4 ust. 1 tego rozporządzenia pracownik, który wykonywał w szczególnych warunkach prace wymienione w wykazie A (stanowiącym załącznik do rozporządzenia), nabywa prawo do emerytury, jeżeli osiągnął wiek emerytalny wynoszący dla mężczyzny 60 lat i ma co najmniej 25 – letni okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w warunkach szczególnych.

W ocenie Sądu pierwszej instancji, wnioskodawca spełnił powyższe wymagania, bowiem przepracował w warunkach szczególnych ponad 15 lat, a tylko ta przesłanka nabycia przez niego prawa do emerytury była sporna między stronami. Na poparcie swojego stanowiska Sąd Okręgowy przytoczył treść § 15 rozporządzenia, zgodnie z którym nauczyciel, wychowawca lub inny pracownik

pedagogiczny wykonujący pracę nauczycielską nabywa prawo do emerytury na zasadach określonych w § 4 rozporządzenia i jest uważany za wykonującego pracę w szczególnym charakterze. Odesłanie do § 4 rozporządzenia, przy jednoczesnym braku zakazu sumowania pracy nauczycielskiej i pracy w warunkach szczególnych oznacza, według Sądu pierwszej instancji, iż na wymagany 15 – letni okres zatrudnienia może się składać łącznie praca w warunkach szczególnych i praca nauczycielska. W związku z tym Sąd Okręgowy uznał, że odwołujący legitymuje się wymaganym okresem pracy w szczególnych warunkach i w szczególnym charakterze, a tym samym nabył prawo do emerytury.

Apelację organu rentowego od wyroku Sądu pierwszej instancji oddalił Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w L. wyrokiem z dnia 8 listopada 2005 r., akceptując w całości ustalenia faktyczne i rozważania prawne Sądu Okręgowego.

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w L. złożył skargę kasacyjną od wyroku Sądu drugiej instancji, zarzucając naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 ze zm.) oraz § 15 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.) polegającą na uznaniu, że przy ocenie prawa do emerytury dopuszczalne jest sumowanie zatrudnienia w szczególnym charakterze z okresem pracy w warunkach szczególnych.

Wskazując na taką podstawę, skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku, zmianę poprzedzającego go wyroku Sądu Okręgowego i oddalenie odwołania T.K. od decyzji z dnia 31 października 2002 r. odmawiającej mu prawa do emerytury.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniesiono, że wbrew prezentowanej przez Sąd Apelacyjny wykładni, z przepisów § 4 w związku z § 15 rozporządzenia, ani z art. 32 ustawy nie można wyinterpretować normy, która uzasadniałaby możliwość zaliczania do pracy w szczególnych warunkach zatrudnienia innego niż wskazane w § 4 ust. 3 rozporządzenia.

Zgodnie z § 4 rozporządzenia, prawo do emerytury w niższym wieku może nabyć pracownik posiadający co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Rodzaje tych prac wymienione zostały w wykazie A, stanowiącym załącznik do rozporządzenia, a zaliczone mogą być do nich jedynie okresy wskazane w § 4 ust. 3 rozporządzenia, tj. praca górnicza, zatrudnienie na kolei oraz prace i służby oznaczone bliżej w §§ 5 – 10.

Skarżący podniósł, że w orzecznictwie przyjmuje się, iż przepisy liberalizujące wymogi nabycia prawa do świadczenia muszą być interpretowane ściśle. Takie stanowisko zaprezentował Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 23 stycznia 1986 r., III UZP 56/85 (OSNCP 1986 nr 12, poz. 203) wskazując, że § 15 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. nie przewiduje możliwości zaliczenia nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów, nawet uznawanych w myśl rozporządzenia za pracę wykonywaną w szczególnym charakterze lub w szczególnych warunkach. Natomiast w wyroku z dnia 8 lutego 2002 r., II UKN 53/01 (OSNP 2003 nr 23, poz. 576) Sąd Najwyższy przyjął, że przy ustalaniu prawa do emerytury w wieku niższym od powszechnie wymaganego nie jest możliwe zaliczanie okresów pracy w szczególnych warunkach wymienionych odrębnie w wykazach A i B, stanowiących załącznik do rozporządzenia, a w wyroku z dnia 18 stycznia 2005 r., II UK 137/04 (OSNP 2005 nr 15, poz. 234) wyraził pogląd, iż brak jest w przepisie § 4 ust. 1 pkt 1 i 3 oraz w § 15 rozporządzenia upoważnienia do zaliczania nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów niż praca nauczycielska. Ostatecznie wątpliwości związane z interpretacją art. 32 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych oraz § 4 i § 15 rozporządzenia zostały zaś wyjaśnione w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2005 r., w której wyraźnie wskazano, że przy ustalaniu okresów zatrudnienia warunkujących nabycie prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym nie jest możliwe zaliczenie okresu pracy w szczególnym charakterze nauczyciela do okresów pracy w szczególnych warunkach.

Skarżący podniósł, że wnioskodawca nie posiadał liczonych w sposób rozłączny ani 15 lat pracy w warunkach szczególnych, ani 15 lat pracy w szczególnym charakterze, wobec czego nie spełnił warunków do nabycia prawa do

emerytury, a tym samym przeciwne stanowisko Sądu Apelacyjnego jest błędne i narusza wskazane w skardze kasacyjnej przepisy prawa materialnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 32 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz. U. z 2004 r., Nr 39, poz. 353 ze zm.), zwanej dalej ustawą o emeryturach i rentach, ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r., będącym pracownikami, o których mowa w ust. 2-3, zatrudnionymi w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przysługuje emerytura w wieku niższym niż określony w art. 27 pkt 1, przy czym według ust. 2 dla celów ustalenia tych uprawnień, za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Natomiast w myśl art. 32 ust. 3 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach, za pracowników zatrudnionych w szczególnym charakterze uważa się nauczycieli, wychowawców lub innych pracowników pedagogicznych wykonujących pracę nauczycielską wymienioną w art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela. Ustawa o emeryturach i rentach rozróżnia zatem pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach i pracowników zatrudnionych w szczególnym charakterze. Stosownie do treści art. 32 ust. 4 tej ustawy, wiek emerytalny, rodzaje prac lub stanowisk oraz warunki, na podstawie których osobom wymienionym w ust. 2 i 3 przysługuje prawo do emerytury, ustala się na podstawie przepisów dotychczasowych, tj. rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz. U. Nr 8, poz. 43 ze zm.), zwanego dalej rozporządzeniem. Z § 2 ust. 1 rozporządzenia wynika, iż okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. Przepis § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia określa, że pracownik, który wykonywał prace w

szczególnych warunkach, nabywa prawo do emerytury, jeżeli ma wymagany okres zatrudnienia, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach.

Rozporządzenie, podobnie jak ustawa o emeryturach i rentach, odróżnia zatem zatrudnienie w szczególnych warunkach od zatrudnienia w szczególnym charakterze, a nadto przewiduje doliczenie do okresów pracy w szczególnych warunkach, wymienionych w wykazie A, okresów pracy górniczej, okresów zatrudnienia na kolei, a także pracy lub służby bliżej wskazanych w §§ 5 - 10 rozporządzenia (§ 4 ust. 3 rozporządzenia).

Nie można odmówić racji skarżącemu, gdy zarzuca, iż w świetle takiego uregulowania doliczenie wnioskodawcy okresu pracy w szczególnym charakterze do okresu pracy w szczególnych warunkach, o którym mowa w § 4 rozporządzenia, jest nieuprawnione.

W szczególności trafnie organ rentowy wywodzi, że z uwagi na charakter świadczenia przysługującego na podstawie art. 32 ustawy o emeryturach i rentach, jakim jest prawo do emerytury w wieku niższym niż powszechnie wymagany, utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego nakazuje wyklądać ściśle przepisy rozporządzenia stanowiące o przesłankach nabycia tego prawa. W wyroku z dnia 8 lutego 2002 r., II UKN 53/01 (OSNP 2003 nr 23, poz. 576) Sąd Najwyższy wyraził np. pogląd, że nie można dokonywać zliczenia różnych okresów pracy w szczególnych warunkach (wymienionych w wykazach A i B), ponieważ wymogi, od spełnienia których rozporządzenie w każdej z tych sytuacji uzależnia przyznanie świadczenia, są zróżnicowane. Z uchwały Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 1986 r., III UZP 56/85 (OSNCP 1986 nr 12, poz. 203) wynika natomiast, że przepis § 15 wymienionego rozporządzenia nie przewiduje możliwości zaliczenia nauczycielom do okresów pracy w szczególnym charakterze jakichkolwiek innych okresów zatrudnienia, nawet uznanych w myśl rozporządzenia za wykonywane w szczególnym charakterze (lub w szczególnych warunkach). W uchwale z dnia 29 września 2005 r., II UZP 10/05 (OSNP 2006 nr 1 – 2, poz. 21) Sąd Najwyższy zaprezentował zaś pogląd, że przy ustalaniu okresów zatrudnienia warunkujących nabycie prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym nie jest możliwe zaliczenie okresu pracy w szczególnym charakterze nauczyciela do okresów pracy w szczególnych warunkach (§ 15 i § 4 rozporządzenia).

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą sprawę akceptuje w pełni wynikające z powyższych orzeczeń stanowisko, albowiem zawarte w przepisie art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach sformułowanie, że emeryturę w niższym wieku emerytalnym może uzyskać pracownik zatrudniony w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nie oznacza, iż okresy pracy w szczególnych warunkach i szczególnym charakterze mogą podlegać dowolnemu sumowaniu. Sąd Apelacyjny, przyjmując taką koncepcję, pominął, iż spójnik „lub” łączący dwa człony zdania może wyrażać w języku polskim także wzajemne wyłączanie się tych członów i nie rozważył z tego punktu widzenia jego znaczenia we wskazanym wyżej przepisie, przy uwzględnieniu, że art. 32 stanowi jedynie ustawową podstawę nabycia prawa do emerytury w niższym wieku emerytalnym. Przesłanki warunkujące uzyskanie świadczenia sprecyzowane zostały zaś przepisami rozporządzenia, które w sposób niewątpliwy różnicują wymagania uprawniające do ubiegania się o emeryturę przez osoby pracujące w szczególnych warunkach od przesłanek umożliwiających nabycie prawa do świadczenia przez osoby uważane za zatrudnione w szczególnym charakterze. Do okresów pracy w szczególnych warunkach mogą być doliczone jedynie te, które zostały wymienione w § 4 ust. 3 rozporządzenia, przy czym jest to katalog zamknięty, a praca nauczycielska nie została w nim zamieszczona. Z powyższego wynika zatem, że art. 32 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach stanowi podstawę do nabycia prawa do emerytury dla osób pracujących w szczególnych warunkach na zasadach określonych przepisami rozporządzenia w stosunku do tej grupy ubezpieczonych, a dla zatrudnionych w szczególnym charakterze – po spełnieniu odrębnych przesłanek przewidzianych w rozporządzeniu dla takich osób. Nieuzasadniony jest więc pogląd Sądu drugiej instancji, że warunek co najmniej 15 – letniego okresu pracy w szczególnych warunkach jest spełniony także wtedy, gdy taki rozmiar osiąga dopiero po doliczeniu do niego okresu pracy w szczególnym charakterze. Natomiast przepis § 15 rozporządzenia odsyła jedynie do zasad nabywania prawa do emerytury określonych w § 4 tego rozporządzenia, a zatem wynika z niego, że nauczyciel wychowawca lub inny pracownik pedagogiczny, który legitymuje się co najmniej 15 – letnim okresem określonej tam pracy nauczycielskiej i ma wymagany okres zatrudnienia, może przejść na emeryturę w wieku o 5 lat niższym od

powszechnie wymaganego. Odesłanie do § 4 rozporządzenia nie oznacza więc, że do okresów zatrudnienia w szczególnych warunkach mogą być zaliczone okresy pracy nauczycielskiej, jak nieprawidłowo wywiódł Sąd Apelacyjny.

W stanie faktycznym niniejszej sprawy bezsporne jest, iż okres pracy w szczególnych warunkach i liczone rozłącznie okresy pracy w szczególnym charakterze, nie osiągają 15 lat, co oznacza, że wnioskodawca nie spełniał przesłanki określonej w § 4 ust. 1 pkt 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze i nie był w związku z tym uprawniony do nabycia emerytury w oparciu o art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Z powyższych względów Sąd Najwyższy uznając, że skarga kasacyjna ma usprawiedliwione podstawy, orzekł jak w sentencji w oparciu o art. 398¹⁶ k.p.c.